

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
магістра
з теми: “ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З
РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА ТА КРАЇНАМИ БАЛТІЇ”

Виконав:

студент 2 курсу магістратури
спеціальності 052 Політологія
денної форми навчання

Танасков Сергій

Керівник:

Віннічук О. В., кандидат політичних
наук, доцент, завідувач кафедри
політології та філософії

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ.....	9
1.1. Сутність військово-політичного співробітництва та передумови його формування.....	9
1.2. Нормативно-правові аспекти реалізації військово-політичного співробітництва України.....	16
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ.....	28
2.1. Система військово-політичного співробітництва України та Республіки Польща: ретроспектива розвитку.....	29
2.2. Військово-політичні відносини України та Польщі в умовах російської агресії.....	45
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ (ЛИТВА, ЛАТВІЯ, ЕСТОНІЯ).....	61
3.1. Військово-політичне співробітництво України з країнами Балтії: 1991-2014 рр.....	61
3.2. Політика співробітництва України з країнами Балтії в умовах російсько-української війни.....	70
Висновки до розділу 3.....	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Міжнародне військово-політичне співробітництво у початкових формах зародилося з появою перших держав. У сучасній системі міжнародних відносин воно посідає важливе місце. В першу чергу це пов'язано з реалізацією заходів політичного, економічного та військового характеру, що дозволяє налагодити взаємодію між державами та співпрацювати з партнерами у різних частинах світу. Це у свою чергу сприяє створенню стабільної системи міжнародних відносин та попереджає виникненню загроз військової безпеки, і тим самим, зміцненню обороноздатності країни, забезпечення сприятливих зовнішніх умов будівництва та розвитку.

Особливої актуальності тема міжнародного військово-політичного партнерства для Української держави набула після здійснення проти нашої держави гібридної агресії з боку Росії. Наша держава зіткнулася з новими видами загроз в усіх сферах життєдіяльності, в тому числі військовій, що вимагає допомоги з боку країн-партнерів. Реалії війни, об'єктом якої стала Україна, потребують аналізу різноманітних підходів у забезпеченні державної безпеки та суверенітету України, в тому числі шляхом посилення військового партнерства з країнами Європи, США та іншими міжнародними партнерами.

З моменту здобуття Україною незалежності вона активно співпрацює у військово-політичній сфері з країнами-партнерами. До 2014-го співробітництво в основному стосувалось участі у миротворчих місіях й у низці міжнародних навчань. З початком агресії РФ в Україні співпраця з країнами-партнерами значно посилилась.

Особливе місце у розвитку двохсторонньої співпраці у різних сферах, зокрема військово-політичній, займають відносини України з Польщею та країнами Балтії (Литвою, Латвією та Естонією). Українські відносини із зазначеними державами є прикладом проведення успішної зовнішньої політики, заснованої на принципах визнання та двостороннього партнерства між державами, що дало змогу побудувати правові та політичні основи сучасних відносин.

Дипломатичне співробітництво України з країнами Балтії та Польщі сягає своїм корінням ще часів співпраці в рамках колишнього соціалістичного табору. Проте після розпаду СРСР Польща, Литва, Латвія та Естонія кардинально змінила свою зовнішню політику, обравши курс на євроінтеграцію. Україна з часу проголошення незалежності цими державами підтримала їхні євроінтеграційні прагнення.

Практичне значення всебічного аналізу міжнародного співробітництва у воєнній та політичній сфері, глибоке вивчення наявних теоретичних розробок як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, необхідність вироблення та обґрунтування практичних рекомендацій щодо перспектив військово-політичного партнерства України визначають **актуальність** теми цього дослідження.

Об'єктом дослідження є військово-політичне співробітництво держав.

Предметом дослідження є особливості формування військово-політичного співробітництва Української держави з Польщею та країнами Балтії.

Метою дослідження є аналіз розвитку військово-політичної співпраці України з державами-партнерами.

Під час написання роботи поставлено декілька ключових **завдань**, що дозволять більш детально дослідити зміст нашої роботи:

- розкрити сутність військово-політичного співробітництва та передумови його формування;
- проаналізувати нормативно-правові аспекти реалізації військово-політичного співробітництва Української держави;
- дослідити особливості формування системи військово-політичного співробітництва України та Республіки Польща в історичній ретроспективі;
- проаналізувати сутність військово-політичних відносин України та Польщі в умовах російської агресії;

- охарактеризувати основні напрямки військово-політичного співробітництва України з державами Балтії (Литвою, Латвією та Естонією) за період незалежності Української держави.

Методологічна база.

Для вирішення завдань, поставлених у роботі, були використані наступні наукові методи:

- системний підхід дав змогу розглянути явище військово-політичного співробітництва як складову військового співробітництва між державами;
- історичний метод сприяв розкриттю особливостей формування процесів співробітництва між Україною та її міжнародними партнерами;
- порівняльний метод допоміг розкрити переваги та недоліки військово-політичної співпраці між Україною і Польщею та країнами Балтії;
- структурно-функціональний метод у дослідженні допоміг встановити роль військово-політичного співробітництва у становленні та розвитку України як міжнародного гравця;
- метод об'єктивності застосовувався в процесі дослідження об'єктивних умов функціонування явища військово-політичного співробітництва.

Наукова новизна. Робота є комплексним теоретико-прикладним дослідженням явища співробітництва держав у зарубіжній та вітчизняній політичній думці. У науковій праці проаналізовано нормативно-правові аспекти реалізації військово-політичного співробітництва.

Робота автора є однією з перших, в якій комплексно та ґрунтовно проаналізовано особливості співробітництва України з Польщею та країнами Балтії у військово-політичній сфері від часів незалежності до сьогодення. Дослідником розкривається важливість ролі цих держав як “адвокатів” України на теренах ЄС.

Практичне значення роботи полягає в розробці методичних рекомендацій і заходів стосовно вдосконалення українсько-польських та українсько-балтійських відносин на сучасній міжнародній арені. Рекомендації можуть знайти практичну реалізацію в побудові ефективного співробітництва

як між Україною і Польщею та країнами Балтії, так і з іншими міжнародними гравцями.

Матеріали дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі при підготовці студентами до практичних та семінарських занять з таких дисциплін як “Політологія”, “Теорія міжнародних відносин та геополітика”, “Політична конфліктологія” тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на міжнародній науково-практичній конференції “Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи” (м. Кам’янець-Подільський, 3 листопада 2022 р.)

Публікації. Подано до друку статтю “Виміри інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни” за результатами міжнародної науково-практичної конференції “Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи” від 3 листопада 2022 р.

Джерельна база. У контексті досліджуваної теми були використані актуальні роботи вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема: Артёмов І., Вітер Д. “Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію” [4], Бетлій О. “Аудит зовнішньої політики: Україна – Литва: дискусійна записка” [6], Стемпневський Т., Сурмач Б. “Відносини Польщі з Литвою, Білоруссю та Україною – 450 років після Люблінської унії” [11], Голопатюк Л., Козій С. “Співробітництво Збройних Сил України з ЄС” [21], Данилюк С. “Міжнародно-військове співробітництво: світовий досвід та практика України” [26], Калінічева Г. “Стратегіями взаємин України з країнами Вишеградської групи. Україна в Європі” [53], Кириченко С. О. “Проблемні питання участі Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності” [54], Марценюк Р. “Військова співпраця України та країн Балтії (1991–2017)” [67], Писана Н. “Добропорядні сусіди сильніші разом” [85], Погірко О. І. Правові засади врегулювання військового співробітництва – складової оборонного курсу держави [88], Руснак І. С. Міжнародна миротворча діяльність і національні інтереси України [99],

Турияця І. “Українсько-литовське міждержавне співробітництво у політичній сфері (1991–2004 рр.)” [108], Чекаленко Л. “Україна і Республіка Польща: від історичних стереотипів до стратегічного партнерства” [122], Чорна Н. “Польсько-українські міждержавні взаємини у світлі новітніх викликів та ризиків (2015–2017 рр.)” [124], Чушак Х. “Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та Українці у політичні думці польської опозиції” [127], Швидюк С. “Помаранчева революція і українсько-польські відносини” [128] та ін.

Важливою для нашого дослідження є книга польських, українських, литовських та білоруських дослідників “Відносини Польщі з Литвою, Білоруссю та Україною – 450 років після Люблінської унії”. Робота висвітлює історичне значення Люблінської унії 1569 року. Автори праці дотримуються думки, що потрібно докласти ще багато зусиль як в історичній, так і в політичній площині, щоб сформувати спільне бачення минулого держав, які колись були частиною Республіки Обох Націй. Згідно із задумом редакторів, це видання має відобразити дух колишньої Речі Посполитої, але в сучасній версії XXI століття.

Важливою для аналізу нормативно-правових аспектів реалізації військово-політичного співробітництва України є книга “Аспекти реалізації військово-політичного співробітництва України”. У виданні зібрані закони, укази та постанови з ключових питань національної безпеки і оборони, які складають нормативно-правову базу сектору безпеки України. У роботі особлива увагу звертається на ратифікацію Україною ряду важливих міжнародних конвенцій, що стосуються: протидії тероризму; боротьби з корупцією та кіберзлочинністю; обміну інформацією з обмеженим доступом; співробітництва України з іншими країнами у військовій та військово-технічній сферах.

Актуальним для нашого дослідження є збірник аналітичних матеріалів “Сучасні українсько-польські відносини: погляд експертів”. Збірник містить наукові статті, експертні оцінки, представлені на круглому столі “Україна та

Польща: політичні дилеми та перспективи порозуміння”. У матеріалах висвітлено актуальні проблеми сучасних українсько-польських відносин, питання політики пам’яті, шляхи розширення простору згоди і пошуку порозуміння між державами і народами.

Також слід звернути увагу на роботу Чекаленко Л. “Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів)”. В книзі розглядаються питання зовнішньої політики України від давніх часів до сьогодення. Особлива увага приділяється історичним етапам зовнішньополітичної діяльності Української держави. Розглянуто основи, принципи і результати зовнішньополітичних дій сучасної України, що спирається на засади міжнародного права. Окреслено перспективи посування Української держави шляхом європейської інтеграції.

Структура та обсяг дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури та джерел. Всього 100 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Важливою структурною складовою міжнародної співпраці є співробітництво різних держав у військовій сфері та захист державами інтересів своїх громадян. Військове співробітництво – важлива складова частина міжнародної діяльності держав, що відображає близькість їхніх національних інтересів і забезпечує об'єднання зусиль у військово-оборонній галузі, включаючи спільну оцінку воєнної небезпеки, формулювання цілей, принципів оборонного будівництва, а також взаємні зобов'язання щодо забезпечення безпеки на основі рівноправності і взаємовигідних інтересів з дотриманням міжнародних договорів. Основною метою міжнародного військового співробітництва є посилення національної обороноздатності, зміцнення та захист міжнародного миру та безпеки. У свою чергу військово-політичне співробітництво передбачає узгодження військових доктрин держав, цілей і напрямів їх військової політики, координацію і здійснення спільних заходів для підтримання міжнародної стабільності.

2. Важливим елементом ефективного військово-політичного співробітництва є нормативно-правова база держави. Наявна правова база, закріплені цілі і формати співробітництва України з іншими державами, міжнародними організаціями мають потужний ефект та спрямовані на реформування діяльності наших Збройних Сил України до європейських норм. Саме завдяки комплексній співпраці України з Європейським Союзом та НАТО ми можемо говорити про можливість результативного впровадження європейських стандартів військової дисципліни і правопорядку. Разом з тим, важливим є посилення двостороннього військового співробітництва з більшою кількістю країн-членів ЄС і НАТО та вдосконалення взаємодії в рамках уже укладених угод.

3. Розвиток стратегічних відносин партнерства з Республікою Польща є одним з основних пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Широкомасштабні можливості для міжнародного військового співробітництва зумовлені не лише геополітичним розташуванням, а й глибокими історичними,

культурними та економічними зв'язками. Розвиток цих відносин має для України провідне значення, адже Польща активно сприяє просуванню інтересів України в напрямку європейської інтеграції, що підвищує вплив і авторитет обох країн на міжнародній арені. Польща від самого початку незалежності України є потужним міжнародним партнером, який підтримує нашу державу у різноманітних сферах, в тому числі у військово-політичній.

Українсько-польські відносини у новітню добу пройшли шлях від добросусідства до стратегічного партнерства. У середовищі українських політиків, науковців, пересічних українців Польщу вважали “адвокатом України” на міжнародній арені. Також слід відзначити важливість військової підтримки від поляків у російсько-українській війні. Польща одразу зайняла чітку позицію щодо підтримки українців у цій війні.

4. Завдяки спільним зовнішньополітичним діям України та балтійських країн сформувалися досить розвинені двосторонні міждержавні відносини на різних рівнях і напрямках. Вони охоплюють весь комплекс співробітництва цих країн та базуються на стику основних державних інтересів та їх реалізації через механізми координації діяльності суверенних держав на міжнародній арені. Можливості взаємовигідного співробітництва між Україною і балтійськими республіками зумовлені історичними, культурними, партнерськими політичними відносинами і спільними цілями у реалізації курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Військово-політична співпраця України з Естонією, Латвією та Литвою було закладена одразу з відновленням незалежності держав після розпаду СРСР та встановленням дипломатичних стосунків. Військова співпраця між нашими країнами стала важливим компонентом не лише національної безпеки, але й безпеки у балто-чорноморському регіоні.

5. У критичний для України час, коли внаслідок розпочатої широкомасштабної війни під загрозою опинився суверенітет України, країни Балтії стали пліч-о-пліч, демонструючи, що вважають цю війну і своєю. Питання захисту України, посилення її обороноздатності і санкції проти Росії,

розглядаються цими державами як захист своєї незалежності. Це усвідомлення дозволило країнам Балтії взяти на себе місію “голосу” України в ЄС та НАТО щодо значення російсько-української війни як глобального цивілізаційного конфлікту, результат якого визначить майбутнє світу.

На сьогоднішній день в умовах збройної агресії Російської Федерації щодо України та загрози безпеки усієї Європи, балтійські країни надають Україні потужну військову і економічну допомогу, як в рамках НАТО так і на двосторонній основі. Це поставка різноманітної зброї, допомога в лікуванні і реабілітації наших поранених воїнів, активна допомога у забезпеченні професійними експертами-консультантами з ведення бойових дій та тактичної медицини. Безпековий вимір відносин між нашими країнами, це також і створення унікального міжнародного військового формування ЛИТПОЛУКРБРИГУ, що дозволяє на практиці відпрацювати взаємодію і сумісність військових наших країн і є одним з найбільших і найбільш амбіцій проектів військового співробітництва.

6. Активна діяльність Польщі, Литви, Латвії та Естонії, героїчний супротив українців та військові злочини росіян змусили світ зрозуміти, що Кремль намагається знищити українську націю. При цьому слід також зазначити, що вони першими із зарубіжних країн офіційно визнали злочини росіян в Україні геноцидом та визнали Росію країною, спонсором тероризму.

Завдяки політичній підтримці України країнами Балтії та Польщею – наша країна за пришвидшеною процедурою отримала статус кандидата в ЄС. До того ж лідери балтійських країн та Польщі в цьому питанні були не менш категоричні, ніж у питанні озброєння України. З огляду на потужну допомогу країн Балтії можемо говорити про їхнє лідерство у підтримці України поряд з такими країнами як Велика Британія та США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Акулов-Муратов В., Будько О. Польша до і після Смоленська: Quovadis?”. Зовнішні справи. 2010. №1-2. С. 19-23.
2. Алексієвець Л., Ільчук І. Трансформація сучасних українсько-польських відносин у політичній сфері до європейсько-атлантичного процесу (1991–2014 рр.). Україна–Європа–Світ. Міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль. 2015. Вип. 16(2). С. 108-124.
3. Арсенал європейської демократії: військова допомога Польщі для України. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/526055-arsenal-europeyskoj-demokratii-voennaya-pomoshch-polshi-dlya-ukrainy>.
4. Артёмов І., Вітер Д. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: навч. посіб. хрестоматія: У 2-х ч.: Серія: “Євроінтеграція: український вимір”, Вип. 5; МОН України, Закарпат. держ. ун-т, ННІ філос. та євроінтеграц. дослідж. Ужгород: Ліра, 2007. 452 с.
5. Базов В. Розгляд справ, що виникають з правовідносин у сфері національної безпеки і оборони. Право військової сфери. 2008. № 4. С. 15-17.
6. Бетлій О. Аудит зовнішньої політики: Україна – Литва: дискусійна записка. Київ. 2016. 56 с.
7. Братюк Ю. Зеленський підписав спільну декларацію з лідерами Балтійських країн і Польщі. URL: https://zaxid.net/zelenskiy_pidpisav_spilnu_deklaratsiyu_z_liderami_baltiyskih_krayin_i_polshhi_n1518366.
8. Бредихин А. В. Основные направления внешней политики стран Балтии (1990-е – 2008 г.). Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2009. Вип. 1. С. 103-110.
9. Бюлетень НАТО (липень 2016 р.). URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-nato-ukraine-support-ukr.pdf
10. Визнання Голодомору актом геноциду в світі. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/vyznannia-v-sviti-holodomoru-aktom-henotsydu/>.

11. Відносини Польщі з Литвою, Білоруссю та Україною – 450 років після Люблінської унії / за ред. Т. Стемпневського, Б. Сурмач; пер. з польськ. О. Семенюк. Київ: Ніка-Центр, 2020. 168 с.
12. Візит Порошенка в Польщу, як доказ стратегічного партнерства Польщі й України. URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/190339>.
13. Військова допомога Польщі на потреби ЗСУ. URL: <https://prm.ua/viyskova-dopomoha-polshchi-siahnula-dvokh-miliardiv-dolariv-duda/>.
14. Військова євроінтеграція: як Україна виконує свої безпекові зобов'язання за угодою з ЄС. URL: <https://cacds.org.ua/viyskova-evrointegraciya-yak-ukraina/>.
15. Вірковська А. Міжнародне співробітництво як основа зовнішньоторгівельної діяльності країни. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10936/1/Стаття%20№2.pdf>.
16. Вітольд Я. Як Литва й надалі підтримує Україну у війні проти РФ. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-litva-j-nadali-pidtrimue-ukrainu-u-vijni-proti-rf/a-62943287>
17. Воєнна безпека і оборона України: тлумачний словник нормативно-правових та наукових термінів і визначень / Ф. В. Саганюк та ін. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2007. 186 с.
18. Ворошилов О. Візит Президента Польщі А. Дуди в Україну 11-13 жовтня 2020 р. Україна: події, факти, коментарі. 2020. № 13. С. 4-12.
19. Гевко В. 20 років українсько-польських відносин: випробування часом і спільна перспектива на майбутнє. Україна–Європа–Світ. Міжнарод. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2011. Вип. 6-7. С. 126-134.
20. Гевко В. Військово-політична співпраця між Україною та Польщею у 1992–2003 роках. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія. Вип. 1. Тернопіль: ТДПУ, 2004. С. 238-245.
21. Голопатюк Л., Козій С. Співробітництво Збройних Сил України з ЄС : навч. посіб. К.: МО України, 2007. 251 с.

22. Гончар Ю. Україна, НАТО і Європейська безпека. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. 2004. С. 202-210.
23. Грубінко А. Лісабонський договір та юридичне закріплення спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Юридичний журнал. 2010. № 7. С. 33-35.
24. Гурак І. Республіка Польща як один із ключових партнерів України на міжнародній арені. *Sprawy Międzynarodowe*. 2018. 71(3), С. 195-242.
25. Давимука О. О., Кравченко В. В. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. Стратегічні пріоритети. 2019. №3-4 (51). С.70-75.
26. Данилюк С. Міжнародно-військове співробітництво: світовий досвід та практика України. Тернопіль, 2021. 88 с.
27. Декларація міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про засади формування українсько-польського партнерства. *Голос України*. 1994. 23 березня. С. 2.
28. Демчишак Р. Українсько-польські відносини на сучасному етапі: перспективи стратегічного партнерства. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/802/demchyshak0.pdf>.
29. Депутат Сейму: Ми не хочемо, щоб Росія перетворила цілу Україну на Донбас. URL: <http://www.dw.de/депутат-сейму-ми-не-хочемо-щоб-росія-перетворила-цілу-україну-на-донбас/a-18100399>.
30. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. *Світ відкриває Україну*. Київ: Київська правда, 2000. С. 141-149.
31. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Латвійською Республікою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_002#Text.
32. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Естонською Республікою. *Політика і час*. 1992. №7-8. С. 5-14.

33. Дорошко М. С., Кривонос Р. А. Конфлікти, співробітництво та розбудова довіри в міжнародних відносинах. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. 2002. Том 1. Випуск 37. С. 24-28.

34. Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991–2008 роках: нарис проблематики; [перекл. з пол. Є. Г. Сінкевича]. Чорноморський літопис. 2010. Вип. 1. С. 32-41.

35. Експрезидентка Литви закликала НАТО вступити у війну за Україну. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/2/7135061/>.

36. Ерман Г. Балтійська солідарність. Як Литва, Латвія та Естонія допомагають Україні і кому це не подобається. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3373320-kraini-baltii-zaavili-pro-gotovnist-nadati-vijskovu-dopomogu-ukraini.html>.

37. Естонія розробить комплексний пакет військової підтримки України. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/estoniya-rozrobyt-kompleksnyj-paket-vijskovoyi-pidtrymky-ukrayiny/>.

38. Естонія, Латвія, Литва та Польща вводять заборону на в'їзд росіян. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/08/novyna/polityka/estoniya-latviya-lytva-ta-polshha-vvodyat-zaboronu-vyizd-rosiyan>.

39. Єндрашик К. Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. Вип. 3-4. С. 237-253.

40. Єндрашик К. Від добросусідства через стратегічне партнерство до прагматизму Вісник Прикарпатського університету. Політологія. Випуск 12. С. 173-185.

41. Єремєєва І. Теорія міжнародних відносин. Навчальний контент. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 59 с.

42. З 24 лютого 2022 року минулих протиріч між Україною та Польщею більше немає. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/834024.html>.

43. З початку квітня природний газ із РФ перестав надходити до країн Балтії. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/3/685138/>.
44. Задорожній О. В. Поняття та нормативні вимоги основних принципів міжнародного права. Актуальні проблеми держави і права. 2015. Вип. 75. С. 242-255.
45. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна-Латвія. Київ: Центр «Нова Європа», 2018. 42 с.
46. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/>.
47. Зіняк Л. В. Міжнародне військове співробітництво як складова національної безпеки України. Новітні технології для захисту повітряного простору. IV наук. Конф., Харків. ун-ту Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, 14-15 квітня. 2010 р. 2010. С. 262-267.
48. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2008–2013). Авторський колектив: Віднянський С., Горенко М., Мартинов А. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 378 с.
49. Івахів О. Збройні сили України: стан та перспективи участі у військових об'єднаннях євразійського регіону. Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. С. 78-84.
50. Історико-архівне управління МЗС України. Зовнішня політика Польщі. Ф. №1. Оп. №1. Спр. №7528. С. 53-59.
51. Історико-архівне управління МЗС України. Протокол про подальший розвиток співробітництва між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща. Ф. №2. Оп. №6. Спр. №1602. С. 2.
52. Історико-архівне управління МЗС України. Спільна декларація Президента України і Президента Республіки Польща. Варшава. Ф. №2. Оп. №6. Спр. №1320. 25 червня 1996 р. С. 4.

53. Калінічева Г. Стратегіями взаємин України з країнами Вишеградської групи. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. Київ : Фенікс, 2011. 632 с.
54. Кириченко С. О. Проблемні питання участі Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2004. 145 с.
55. Клименко Ю. Інституціалізація військово-політичного союзницького співробітництва. Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. 2008. Т. 13. № 3. С. 253-263.
56. Кононьчук В. Політика України щодо Польщі. Погляд з Варшави. URL: <http://prismua.org/wp-content/uploads/2019/01/14966.pdf>.
57. Країни Балтії висилають 10 російських дипломатів через війну РФ проти України. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/krayiny-baltiyyi-vysylaiut-10-rosiyskykh-dyplomativ-cherez-viynu-rf-proty/>.
58. Країни світу і Україна: енциклопедія: в 5 т. / редкол.: А.І. Кудряченко (голова) та ін.; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 564 с.
59. Красножон Н. Г. Українсько-латвійське співробітництво у військовій сфері у період 1991-2018 рр. Воєнно-історичний вісник. 2019. № 4. С. 81-94.
60. Кушнір О. А. Українсько-естонські відносини: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2001. Вип. 4. С. 201-208.
61. Литва з початку повномасштабної війни передала Україні вже 50 БТР М113. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/26/7147490/>.
62. Литва надаватиме Україні військову, гуманітарну та фінансову допомогу аж до перемоги. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/849130>.
63. Литва офіційно і безкоштовно надає зброю Україні з 2014 – огляд Atlantic Council. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/lytva-ofitsijno-i-bezkoshtovno-nadaje-zbroju/4226311.html/>.

64. Литва, Латвія та Естонія підтримали надання Україні членства в НАТО. URL: <https://espreso.tv/litva-latviya-ta-estoniya-pidtrimali-nadannya-ukraini-chlenstva-v-nato>.

65. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: історико-теоретичний аспект. Військово-науковий вісник. 2017. Вип. 27. С. 71-88.

66. Луцишин Г., Корнат Л. Особливості співпраці України та Литовської Республіки у сфері національної безпеки та оборони у період 2000–2021 рр. Науковий журнал «Політикус». 2021. №1. С. 108-114.

67. Марценюк Р. Військова співпраця України та країн Балтії (1991–2017). Європейські історичні студії. 2017. № 8. С. 165-220.

68. Матяш Т. Глави МЗС країн Балтії, які зараз у Києві, виступили з заявою щодо нападу Росії на Україну. URL: https://lb.ua/world/2022/02/24/506594_glavi_mzs_krain_baltii_yaki_zaraz.html.

69. Матяш Т. Голови МВС України, Польщі, Литви, Латвії та Естонії підписали декларацію про співробітництво. URL: https://lb.ua/society/2022/05/05/515864_golovi_mvs_ukraini_polshchi_litvi.html.

70. Медуниця Ю. Латвія посилює роль європейського адвоката. Урядовий кур'єр. 05.04.2017. С. 2.

71. Ми розділимо перемогу: як Польща допомагає Україні у війні з Росією. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/mi-rozdilimo-peremogu-yak-polscha-dopomagaye-ukrayini-u-viyini-z-rosiyeyu-2051743.html>.

72. Міноборони Польщі: Військова допомога в Україну через Польщу йде з 39 країн світу. URL: <https://www.polskieradio.pl/398/7856/Artykul/2992365>.

73. Могильницька К. О. Україно-литовське партнерство в сфері безпеки та оборони. С. 122-129.

74. Мруз М. Европейский выбор Украины в исторической перспективе. От Мазепы до Ющенко. Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць. Київ, 2011. Вип. 97. Ч. 2. С. 40-52.

75. Мушак Н. Концептуальні засади європейської інтеграції у сфері транскордонного співробітництва. Віче № 10. 2015. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/4733/>.

76. М'яка сила України в Польщі. URL: <https://glavcom.ua/publications/115924-%C2%ABm-jaka-sila%C2%BB-ukrajini-v-polshchi.html> 21/11/11.

77. На саміті НАТО в Варшаві мають обговорювати Україну – міноборони Польщі. Європейська правда. 2015. 24 липня. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/07/24/7036280/>.

78. Навіть якщо Росія перевершує Україну кількістю солдатів, Польща однаково й далі надаватиме Києву допомогу. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/navit-jakshcho-rosija-perevershuje-ukrajinu-kilkistju-soldativ-polshcha-vse-odno-prodovzhit-nadavati-kijevu-dopomogu-duda-1618445.html>.

79. Науменко М. І. Концептуальні засади і напрями сучасного етапу розвитку військової освіти і науки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: “Військово-спеціальні науки”. 2009. Вип. 23. С. 4-10.

80. Нікітюк В. О. Миротворча діяльність у Європі: еволюція міжнародно-правових та інституціональних засад. Наука і оборона. 2008. № 3. С. 16-23.

81. Новий українсько-польський союз: реалії і перспективи. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-polshcha-soyuz-pivpratsya/31877283.html>.

82. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Видання друге, доповнене – центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. Київ, 2012. 820 с.

83. Офіційний візит до ЛР .Урядовий кур'єр. 2008. № 85. 13 травня. С.1.

84. Палагнюк Ю. В. Сучасний стан та перспективи співробітництва НАТО та України у сфері миро творчості. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер: Політологія. 2008. Т. 93. № 80. С. 31-34.

85. Писана Н. Добропорядні сусіди сильніші разом. Урядовий кур'єр. 2021. С. 1-2.

86. Питання Воєнної доктрини України: указ Президента України від 21 квіт. 2005. № 702/2005. Київ: МО України, 2005.

87. Підсумки першого дня візиту Ющенка до Польщі Питання Воєнної доктрини України: указ Президента України від 21 квіт. 2005. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/256149-pidsumki-pershogo-dnya-vizitu-yushchenka-do-polshchi>.

88. Погібко О. І. Правові засади врегулювання військового співробітництва – складової оборонного курсу держави. Актуальні проблеми держави і права. 2010. № 52. С. 370-377.

89. Поліковська Ю. Україна та Естонія планують спільні військові навчання у 2017 році. URL: https://zaxid.net/ukrayina_ta_estoniya_planuyut_spilni_viyskovi_navchannya_u_2017_n1401587.

90. Польща в перші місяці війни. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-polshcha-dopomoha-ukrainskym-bizhentsiam/31962659.html>.

91. Польща наполягає на повному ембарго всіх енергоносіїв з Росії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3422104-polsa-napolagae-na-povnomu-embargo-vsih-energonosiv-z-rosii.html>.

92. Поляков Л. Співпраця Україна – НАТО: про що мова? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/spivpracya-ukrayina-nato-pro-shcho-yde-mova>.

93. Полянська Я. Україна відмовилась від позаблоковості. НАТО вітає, Росія погрожує. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26759115.html>.

94. Порошенко: ЛИТПОЛУКРБРИГ – перша ластівка на шляху до НАТО. URL: <https://zbruc.eu/node/87215>.

95. Президент України провів зустріч з головами парламентів Литви, Латвії та Естонії, які приїхали до Києва. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/24/prezydent-ukrayiny-proviv-zustrich-z-golovamy-parlamentiv-lytvy-latviyi-ta-estoniyi-yaki-pruyihaly-do-kyueva/>.

96. Президенти України і Естонії підписали Спільну декларацію. URL: www.unian.net/ukr/news/news-176699.html.

97. Прищепя Я. Польща та країни Балтії закликали надати Україні всебічну підтримку. URL: <https://suspihne.media/201762-polsa-ta-kraini-baltii-zaklikali-nadati-ukraini-vsebicnu-pidtrimku/>.

98. Рада закріпила в Конституції курс на ЄС і НАТО. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2635688-rada-zakripila-v-konstitucii-kurs-na-es-i-nato.html>.

99. Руснак І. С. Міжнародна миротворча діяльність і національні інтереси України. Наука і оборона. 2006. № 2. С. 3-9.

100. Сейм Польщі визнав Волинську трагедію геноцидом Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. 22.07.2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/22/7052476/>.

101. Солонина Є. Українсько-литовська співпраця: від європейської інтеграції до збільшення експорту. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1888786>

102. Стрільчук Л. В. Вплив історичних стереотипів на становище української національної меншини у Республіці Польща: труднощі, реалії, перспективи. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 99. С. 74-78.

103. Сухобокова О. Гуманітарна допомога країн Балтії Україні на початку повномасштабної війни Росії проти України (лютий – травень 2022). Європейські історичні студії. 2022. №21. С. 113-126.

104. Сучасні українсько-польські відносини: погляд експертів: зб. аналітичних матеріалів. упоряд. В. Бусленко. Вип. 2. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 108 с.

105. Терещук Г. Відносини України і Польщі у 2021 році. Виклики на рік прийдешній. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-polshcha-vyklykudialoh/31621207.html>.

106. Тільки після Помаранчевої революції Україна почала йти справді Європейським шляхом [інтерв'ю Президента Литви Валдаса Адамкуса / спілкувалася А. Гетьманчук]. “Главред”. 2007. 24 січня. С. 3.

107. Туз І. “Позаблоковий статус” України не віддаляє її від НАТО?. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2101974.html>.

108. Туряниця І. Українсько-литовське міждержавне співробітництво у політичній сфері (1991–2004 рр.). 2013. № 6. С. 41-45.

109. Туряниця І. Українсько-литовські відносини в умовах членства Литовської Республіки в ЄС та НАТО (2004-2008 рр.). Грані №4. С. 24-29.

110. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про правила місцевого прикордонного руху від 28.03.2008. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_138.

111. Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини від 19.09.2014. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998-548>.

112. Угода про вільну торгівлю та Декларацію про поглиблення співробітництва й партнерства між Україною та Естонською Республікою від 24-25 травня 1995. Урядовий кур'єр. 1995. 2 червня. С. 4.

113. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>.

114. Україна і Польща підписали угоду про співпрацю у сфері оборони. URL: https://lb.ua/news/2016/12/02/352403_ukraina_polsha_podpisali.html 02.12.2016.

115. Україна–Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат: Зб. наукових праць II міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 14–15 травня 2020 р. К.: «Міленіум», 2020. 225 с.

116. Українська призма: Зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження. ГО Рада зовнішньої політики “Українська призма”, Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2020. 390 с.

117. Українська призма: Зовнішня політика 2020. Аналітичне дослідження. ГО Рада зовнішньої політики “Українська призма”, Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2021. 344 с.

118. Уряд Латвії підтримав збільшення військової підтримки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/28/689758/>.

119. Це боротьба між добром і злом, за майбутнє світу: прем'єрка Литви після поїздки в Україну. Європейська правда 22.04.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/22/7138242/>.

120. Цыганков П. Теория международных отношений. М.: Гардарика, 2002. 400 с.

121. Чекаленко Л. Україна і Республіка Польща: від історичних стереотипів до стратегічного партнерства. Зовнішні справи. 2010. № 3-4. С. 26-31.

122. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2010. 464 с.

123. Чернега П. Українсько-польський діалог в контексті стратегічного партнерства. Історія в школі. 2002. № 5-6. С. 1-4.

124. Чорна Н. Еволюція польсько-українських відносин після вступу Польщі до Європейського Союзу. Україна–Європа–Світ. Міжн. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, 2012. Вип. 9. С. 92-98.

125. Чорна Н. Польсько-українські міждержавні взаємини у світлі новітніх викликів та ризиків (2015–2017 рр.). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. Зб. Наук. пр. Київ, 2017. Вип. 26. С. 141-159.

126. Чорна Н. Україна – Польща: генеза стратегічного партнерства крізь призму президентського чинника. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2016. Вип. 25. С. 41-58.

127. Чушак Х. Немає вільної Польщі без вільної України: Україна та Українці у політичні думці польської опозиції. Київ: ПАІС, 2011. 304 с.

128. Швидюк С. Помаранчева революція і українсько-польські відносини. Форум: суспільно-політичний журнал. 2005. С. 82-92.

129. Шевченко О. Як Польща першою визнала незалежність України. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/08/25/160064/>.

130. Шрамович В. Як Литва озброює Україну. BBC. 2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42156868>.